

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI / 266

Türk Dünyasının Dinî Meseleleri

(Kutlu Doğum Haftası: 1997)

Yayına Hazırlayan
Dr. Ömer Turan

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi Yavuz ARGIT Bölümü	
Dem.No.	118311
Tes.No.	297.004 TÜR.D

ANKARA
1998

KIBRIS'TA DİN

Giriş

Kıbrıs adası özellikle bulunduğu stratejik konusu nedeniyle, bazen de ekonomik ve kültürel sebeplerden dolayı farklı dönemlerde, farklı güçlerin adada hakimiyet kurma mücadelesine şahit olmuştur. Bu mücadele sebebiyle adanın hakimiyeti sürekli el değiştirmiş ve bu vesileyle de ada farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır.

Kıbrıs'ın ilk sakinleri konusunda farklı görüşler olmasına rağmen yapılan kazılar, adanın ilk sakinlerinin Cilalı Taş (neolitik) devrinde Anadolu'dan gelen halkın olduğunu göstermektedir⁽¹⁾. Dolayısıyla adaya hakim olan ilk kültür de Anadolu kültürüdür.

Tarih içerisinde Anadolu'ya hakim olan devletler, Anadolu'daki hakimiyetlerini pekiştirmek için Kıbrıs'a da hakim olmaya çalışmışlardır. Böylece Anadolu'daki her siyasi ve kültürel değişim Kıbrıs adası ve halkını da etkisi altına almıştır. Kısacası diyebiliriz ki Kıbrıs halkı tarih içerisindeki değişim sürecinde Anadolu halkıyla bir çok yönden bir kader birliği yapmış ve yapmaya devam etmektedir.

I. İslâm Öncesi Ada'daki Dinî Yapı

A- Çok Tanrılık ve Yahudilik

Kıbrıs'ın ilk sakinleri olarak bilinen, neolitik devir insanının inançları ile ilgili bilgiyi yapılan kazılardan öğreniyoruz. Bu devirde büyük ana tanrıçaya tapıldığını gösteren "keman vücutlu idoller" Tarsus ve Mersin civarında da bulunmuştur. Kazılar neticesinde çıkarılan mezarlardaki malzemelerde, ada halkının ölümden sonraki hayata inandığını kanıtlamaktadır⁽²⁾. Ancak ada üzerinde saemavî din mensubu olarak bilinen ilk millet Yahudilerdir.

Ptolemler (m.ö. 58) devrinden itibaren, adaya çok sayıda Yahudinin gelmeye başladığı bilinmektedir. Daha sonra, dinî ayrılıklar yüzünden, Romalılar'a karşı sık sık isyan çıkaran Filistin'deki Yahudiler, isyanları Romalılar tarafından mütemadiyen bastırıldıkça, Mısır'a, Kıbrıs'a ve civar ülkelere

(1) Vergi, Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, Lefkoşa 1966, s. 14.

(2) a.g.e., s. 14, 17.

kaçmaya başlarlar böylece Kıbrıs'ta Yahudilerin sayısı gittikçe artar. 115 yılları sonunda Mısır ve Bingazi'de çıkarılan Yahudi isyanlarına paralel olarak Kıbrıs'taki Yahudiler de ayaklandılar. Bir yıldan fazla süren isyan 117 yılında Trajan'ın Tasius kumandasında adaya gönderdiği kuvvetli bir ordu ile bastırılır ve Yahudiler ada'dan sürülürler. Bunun yanında, adaya girişleri de yasaklanır. Bu karar iki asır uygulanır ve bir daha adaya yerleşmeleri için asırların geçmesi gerektiği⁽³⁾.

B- Ada'da Hıristiyanlığın Doğuşu ve Gelişimi

Ada'da Hıristiyanlık, m.s. 46 yılında Yahudi olup da Hıristiyanlığı kabul eden, Kıbrıs asıllı Barnabas ve Antakyalı arkadaşı Paul'un gayretleriyle yayılmıştır. Kıbrıs valisi Sergius Paulus'la kurdukları münasebet neticesi, valinin Hıristiyanlığı kabul etmesi ile kuvvet bulup, yayılma gösterir. Bu suretle Kıbrıs, bir Hıristiyan tarafından idare edilen ilk memleket olur.

Valinin Hıristiyanlığı kabulü, süratli bir şekilde bu dinin yayılmasına ve Ada'nın yer yanına kiliselerin inşasına vesile olur. Kısa zamanda Hıristiyanlık, ada'daki farklı unsurları birleştirici bir rol oynar⁽⁴⁾. Ancak bu durum, Hıristiyanlığın mezheblere bölünmesi ile son bulur Bizans'ın ilk yıllarında, ada üzerinde ilk Ortodoks kilisesi kurulur. Ancak bu ada'daki menşe ve inanç farklılıklarının doğurduğu ihtilafları daha da şiddetlendirir. İmparator Teodosius duruma müdahale eder ve Ortodoks kilisenin üstünlüğünü temin eder. Ada'da çok etkin hale gelen Ortodoks kilisesinin etkinliğinin azaltılması için özerkliğinin kaldırılmasına çalışıldı ise de, Papazların akıllı siyaseti ile bu engellenmiştir⁽⁵⁾. Böylece Ada'da Ortodoks kilisesinin etkinliği Lüzyanlar devrinde Katolik kilisesinin devlet siyasetini ele geçirmesine kadar devam eder. Katolik olan Lüzyanlar Ortodoks halk üzerinde baskıcı bir tutum izler. Aynı şekilde bir durum, Venedikliler devrinde de yaşanır. Hatta Ortodoks kilisesinin dinî lideri ada'dan kovulur.

Osmanlı idaresinde ise; ada halkına geniş hürriyetler tanınır. Bu çerçevede kilisenin yapısına müdahale yapılmaz. Kilise, oluşturduğu vakıflar bünyesinde, hem dinî, hem kültürel etkinliklerini sürdürür. Venedikliler tarafından sürülen Ortodoks patriği geri çağrılır. Hatta Lala Mustafa Paşa bugün hâlâ başpiskoposluk olarak kullanılan binayı da, onlara vakf eder. Ayrıca kilise vergiden muaf tutularak emlakı da kendisine devredilir. Rubert Gunnis'in de ifade ettiği gibi, kilise hızlı bir gelişme sürecine girer⁽⁶⁾. Ancak, etkinliği bazı valileri azl ettirmeye kadar varan kilise, zaman zaman siyasî bir rol üstlenir ve Osmanlı hükümeti için sıkıntı olur. Bu yüzden de bazı

(3) a.g.e., s. 55-56.

(4) a.g.e., s. 55.

(5) a.g.e., s. 60.

(6) Rupert Gunnis, *Historic Cypurs*, Lefkoşa 1973, s. 21.

müdahalelere maruz kalır. Kiliseye en büyük müdahale 1821'de kilise teşkilatının Ethniki Eteriya cemiyeti ile bağımsız Yunan devleti kurma çalışmalarında işbirliği yapması neticesi, başpiskopos dahil olmak üzere 12 papazın idam edilmesi ile gerçekleşir⁽⁷⁾.

II. İslâm Dinî İle İlk İlişkiler

Zaman aşımı içerisinde dünyevileşip maddileşen ilâhi mesaj toplum içerisindeki işlevini kaydeder. Bunun üzerine nur-i ilâhiyeyi kemala erdirmeye üzere, Arap yarımadasında İslâm güneşinin son nebisi Hz. Muhammed doğar. İlâhî mesajın doğru anlaşılması, karanlıktan aydınlığa çıkılması için, Resulullah kendisine düşen görevi ifa eder. İrtihal etmeden önce de Kıbrıs'ın fethine işaret eder⁽⁸⁾. Bu işareti alan sahabeler ilk halife Hz. Ebu Bekir'in döneminde, 632 yılında Kıbrıs'a bir sefer düzenlerler ve Kition'u ele geçirirler. Ancak bu hakimiyet güçlü bir donanmanın olmaması sebebiyle kısa sürer⁽⁹⁾. Bu arada İslâmî fütuhât Anadolu sınırlarına kadar genişlemiştir.

Kıbrıs'ın bütününün Müslümanlarca ilk fethi Hz. Osman döneminde Şam valisi Muaviye'nin talebi ile olur⁽¹⁰⁾. Bu sefere meşhur sahabelerden Ebu Zer, Ebu Derda, Sedat b. Evs ve el-Miktat, Ubade b. Samit ve eşi Ümmü Harem (Hala Sultan) da katılırlar⁽¹¹⁾. Hala Sultan, bu savaşta şehit düşer. Resulullah'ın halası (teyzesi) olarak bilinen Ümmü Haram isimli bu meşhur kadın sahabe, Kıbrıs'ın İslâmî kimliğinin bir simgesi durumuna gelir⁽¹²⁾.

Müslümanlar, sonuncusu 806 yılında olmak üzere adaya 24 sefer düzenlerler⁽¹³⁾. Bu seferler sonucu ada'da İslâmî kültür şekillenir. Ancak 964 yılında Bizanslıların adayı ele geçirmeleri ile, ada'daki İslâmî kültürün izleri acımasızca yok edildi. Bu dönemden günümüze sadece Lefke'deki Piri Paşa camisi kalmıştır⁽¹⁴⁾.

III. Türk-İslâm Kültürü İle İlişkiler

A- İlk İlişkiler

Kıbrıs adasının Türk-İslâm kültürü ile ilk tanışması, Türklerin, Anadolu'ya gelmesi ile başlar. Karşılıklı ilişkiler Anadolu Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan döneminde Anadolu şehirlere ile Kıbrıs arasında sıkı bir ticarî

(7) Vergi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 143.

(8) İbn Hacer, *Fethü'l-Bari*, Kahire 1986, VI, 13.

(9) Halil, Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara 1977, s. 25.

(10) Ateşin, Hüseyin Mehmet, *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Davası*, İstanbul 1996, s. 41.

(11) Taberi, Muhamed b. Cerir, *Tarihü't-Taberi*, Lubnan 1991, II, 600.

(12) Ateşin, *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Davası*, s. 42.

(13) Hüdaverdi, Özcan, *Kıbrıs Tarihi*, Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., ts., s. 77.

(14) a.g.e., s. 78.

bağ kurmasıyla oluşmuştur. Gıyasettin Keyhüsrev'in Antakya'yı fethetmesi ile, Kıbrıs halkının gıda ihtiyacını giderdikleri merkez, Türklerin eline geçer ve iki halk arasında ilk direk ilişkiler başlar. Ancak bu ilişkiler Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus devrinde gelişir. Kıbrıs Kralı Hug I ile ticarî bir anlaşma yapılır⁽¹⁵⁾. Kıbrıs arasında o dönemde Türk tüccarlarının bulunduğu kayıtlara geçmiştir. Ancak bu ilişkiler sırasında İslâm dinî açısından belirgin bir gelişme görülmez

B- Osmanlı Dönemi

Osmanlının, yani Türk-İslâm kültürünün adaya hakimiyeti II. Selim devrinde, 1571'de adanın fethi ile başlar. Anadolu'nun farklı illerinden, takriben 30.000 kişi adaya iskan ettirilir. Bu iskan olayı aralıklarla 18. yy'a kadar devam eder. Hatta Osmanlı-Rus harbi sırasında Rumeli'den tekrar Anadolu'ya dönen 20.000 hane de Kıbrıs'a iskan ettirilir⁽¹⁶⁾. Dolayısıyla, bugünün Ada'daki Türk-İslâm kültürünün mirascısı olan halk da, Anadolu kökenlidir.

Osmanlı Döneminde Ada'daki Dinî Yapı

Adaya iskan ettirilen halkla beraber, Osmanlı devleti, hem İslâmî kültürünü hem de onun müesseselerini adaya taşır.

Osmanlı devletinde, halkın eğitimi bir hayır işi kabul edildiğinden, bu ihtiyaç vakıflar çerçevesinde yürütülüyordu.

Dinî eğitim, medreseler ve tekkeler aracılığı ile yürütülürken, kurulan sübyan okulları da dinî nitelikli idi⁽¹⁷⁾.

Osmanlının eğitim kurumlarından bir tanesi de mektepler idi ki, bunlar daha çok saray ve ordu için personel yetiştirirdi⁽¹⁸⁾. Ayrıca camiler de dinî eğitimi tamamlayan birer ilim merkezleri idi.

Bu eğitim kurumlarında Osmanlı devleti içerisinde sadrazamlık ve valilik gibi yüksek makamlarıyla yükselen insanlar yetiştirildi⁽¹⁹⁾.

Ancak şunu vurgulamak gerekir ki Osmanlı döneminde de Kıbrıs'ta İslâmî kimliği bilinçli ve köklü bir şekilde şekillendirecek yüksek eğitim ku-

(15) Hüdaverdi, Özcan, *Kıbrıs Tarihi*, s. 77-78; Vergi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 71.

(16) Elmaziye, Töre, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde Sosyal ve Kültürel Bütünleşme*, Hacettepe Üniversitesi Lisans Tezi, (basılmamış), Ankara 1987, s. 43-44.

(17) Ali Suha, "Kıbrıs'ta Türk Maarifi" *Milletler Arası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi* 14-19 Nisan 1968, Ankara 1971, s. 223.

(18) Ramazan Şeşen, Mustafa Haşim Altan, Cevat İzgi, Ekmelettin İhsanoğlu, *Kıbrıs İslâm Yazmaları Kataloğu*, İstanbul 1995, s. XI.

(19) Muhammed Safval el-Sakka Emîni, *İnsanlık Düşmanları ile Hakkı Destekleyenler Arasında Müslüman Kıbrıs*, Mekke, ts., s. 20-21.

rumları kurulmaz⁽²⁰⁾. Halbuki Rum toplumu papazların önderliğinde üniversite düzeyinde dinî okullar kurar⁽²¹⁾. Müslüman ada halkı ise yüksek öğrenim için Osmanlı devletinin ilim merkezi olan illerine gitmek zorunda kalırlar⁽²²⁾. Daha sonraki dönemlerde rüştiyeler kurulur ve din eğitimi bu okullarda devam eder⁽²³⁾.

IV. İngiliz Devri ve Din

İngilizlerin adaya ilk hakimiyetleri 3. Haçlı Seferine katılan İngiltere Kralı Aslan Yürekli Richard döneminde 1191'de olur⁽²⁴⁾. Bu hakimiyet kısa bir süre sonra adanın Templer şövalyelerine kiralanmasıyla son bulur. Daha sonra 1192'de ada halkının isyanıyla şövalyeler adayı Richard'a iade eder. Richard bu sefer adayı Kudüs krallığından açığa alınan, Guy de Lusignan'a satar. Buda Kıbrıs'ta Luzinyanlar dönemini başlatır⁽²⁵⁾.

İngilizlerin adanın bugünkü kaderini tayinde büyük etkisi olan ikinci hakimiyetleri ise, 1877-78 Osmanlı Rus harbinin patlaması ve Osmanlı'nın aleyhine sonuçlanması nedeniyle imzalanan Ayastefanos anlaşmasının Osmanlıların lehine düzeltilmesi ve Rusya'nın yayılmasının engellenmesi için 1878'de İngilizlere kiralanmasıyla başlar⁽²⁶⁾.

İngiltere hükümetinin dine ilk müdahalesi ve bu konudaki maksatlarının ilk sinyali Kıbrıs adasının kiralanmasıyla ilgili yapılan anlaşmaya vakıflar yönetimiyle ilgili koydurduğu maddedir. II. Abdülhamid'in fermanında da yer alan bu maddeye göre Kıbrıs'lı müslüman Türkün hem maddî hem de millî önderliğini yapan vakıflar idaresi biri Türk diğeri İngiliz olmak üzere iki kişi tarafından yönetilecekti⁽²⁷⁾. Aslında bu Türk Maarifine bir müdahale idi. Bu müdahale çok kısa bir süre sonra meyvesini verir ve 1880 yılında, yani iki yıl sonra İngiliz idaresi adanın muhtelif yerlerinde üç okulu kapatır. Gerekçe olarak da maddî imkânsızlıkları gösterirler. Ancak İngiliz yönetimi buna mukabil İslâm Mahallelerinde bir Protestan papaza İngilizce lisan okulu açtırır. İslâm okullarının teftişini de bu papaza verir⁽²⁸⁾.

Türk işleri komisyonununun 1949'da hazırladığı arap raporda bu durum ortaya konur. Bu rapora göre 1878 anlaşmasında müftülükten bahsedilmez. Osmanlı döneminde tayin edilen müftü görevine devam eder. 1927'de

(20) Ali Suha, "Kıbrıs'ta Türk Maarifi", s. 223.

(21) a.g.e., s. 224-229.

(22) a.g.e., s. 224.

(23) a.g.e., s. 223.

(24) Hüdaverdi Özcan, *Kıbrıs Tarihi*, s. 65.

(25) Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 67-72.

(26) Halil Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, s. 109.

(27) Mustafa Haşım Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi*, II, 267, 280; Bedevi, a.g.e., s. 163.

(28) Hasan Behcet, "Kıbrıs Türk Maarifi Tarihi 1971-1968", Lefkoşa 1969, s. 62-63.

İngiltere idaresi tek taraflı aldığı bir kararla seçim yoluyla müftülerin tayinini kaldırır. Vali, uygun gördüğü şahsı millete rağmen tayin eder. Ancak, müftünün maaşını bütçeye koymaz ve bu makamı bir yıl sonra kaldırır. Yerine "fetva emirliği" adında yetkisi sadece fetva vermek olan bir makam kurar. Böylece camilerin idaresi ve diğer müesseselerin hepsi başsız bırakılır. Böylelikle adadaki bütün dinî sistem altüst edilir.

Yine raporda bildirdiğine göre birbiri ardına kapanmış düzinelerce cami imamsız kalıp bir çokları da harap hale gelmiştir. Bu tek sebep olmamakla birlikte, dine karşı bir soğuma meydana gelmiştir. Raporda imam maaşlarının cüzülüne işaret edilerek bu şartlarda imamlığın da sağlıklı neticeler vereceği belirtilir. Geride kalan camilerin de maddî sorunlar yüzünden boşalıp yok olacağı belirtilip Türk medeniyetinin ciddi şekilde tehdit edildiği de vurgulanır. Raporun sonunda bu makamın ihyasının önemine değinilerek çözüm önerileri sunulur⁽²⁹⁾.

Bu komisyonun içerisinde faal üye olarak bulunan sayın Cumhurbaşkanımız R. R. Denктаş, müslümanların kalbinde çok önemli bir yer tutan Hala Sultan Hatun Vakfı'na devredilmiş bulunan 12.860.000 dönümlük arazinin 36 yıllık kira bedelini tahsil edilmemesi sebebiyle 5.200 dönümünün 1942 senesinde ilgisizlik ve ahlâksızlık yüzünden Rumların eline geçtiğini söyler⁽³⁰⁾. Bunu zikretmekten maksat, İngiliz idaresinin insanlarımızı uyuşturup kendi maddî ve manevî değerlerimizi koruma şuurundan nasıl yoksun bıraktığını ortaya koymaktır.

1950 yılında yapılan girişimler sonucu müftülük makamı yeniden tesis edilir⁽³¹⁾. Ancak dinî yöndeki gerileme süreci devam eder. Çünkü Türkiye'de Atatürk ilke ve inkılapları doğrultusunda gerçekleşen değişim. Kıbrıs Türk halkını farklı düşüncelere yöneltir.

Dine ilginin Atatürk ilke ve inkılaplarına ters düştüğünü savunan bazı aydınlar, müslüman halkı camilerden men edip bunun millî davaya aykırı bir davranış olduğunu telkin ederler. Bunların başında da Kıbrıs siyasî tarihinde önemli rol oynamış Dr. Fazıl Küçük gelmekte idi⁽³²⁾.

1942'de kurulan K.A.T.A.K. partisinde ve daha sonraki siyasî gelişmelerde önemli rol oynamış bu kişi bu düşüncelerini siyasî hayatında da etkin olarak savunması sebebiyle dinî kültürün zayıflamasında etkin rol oynar. Yine o dönemin etkin siyasîlerden birisi olan Cumhurbaşkanımız R. R. Denктаş, Atatürkçülüğün Kıbrıs'ta din düşmanlığı şeklinde algılanmasının dinî ve millî şuurunu zayıflattığını ve bazı odaklara çıkar sağladığını söyler⁽³³⁾. Şüphesiz ki bu odaklardan kasıt İngilizler ve Rumlardır.

(29) *Türk İşleri Ara Raporu 1949*, Lefkoşa 1950, 23-26.

(30) Mustafa Hayim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Tarihi*, II, 941-942.

(31) Ateşin, *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Davası*, s. 315.

(32) Ateşin, Hüseyin, *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Davası*, s. 287.

(33) a.g.e., s. 289; R. Raif Denктаş, *Karkot Deresi*, KKTC 1993, S. 30.

V. Cumhuriyet Dönemi

11 Şubat 1959 da Zürih, 19 Şubat 1959 da Londra antlaşmaları ile, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin temelleri atılır.

Oluşturulan anayasada müslüman din adamlarının kamu görevlerine seçilmeleri yasaklanır⁽³⁴⁾. Buna rağmen Rumlar için böyle bir şey söz konusu değildir. Nitekim aradan geçen kısa bir süre sonra, kilise, başpiskopos Makarios'un önderliğinde siyasî otoriteyi ele geçirip, adayı Yunanistan'a bağlama planını yürürlüğe koyar.

Bu zor yıllarda Kıbrıs Türk halkının sayın Cumhurbaşkanımızın da anılarında belirttiği gibi en büyük moral kaynaklarından birisi Kur'an-ı Kerim idi.

Bu fikrî sürtüşme içerisinde 1974 Barış Harekatı öncesi gelinen durum şudur: Bazı camiler, imam ve müezzin kadrosunun olmaması sebebiyle kapanır. Kalan camilerdeki boşluk ise yaşlı, emekli memurlarla idare edilmeye çalışıldığı için dinî kültürden kopma hızlanır⁽³⁵⁾.

Dinî eğitimden uzak kalmış Kıbrıs Türk halkı içerisinde, büyücülük, üfürücülük gibi batıl inançlar çok yaygın bir duruma gelir⁽³⁶⁾.

VI. Kıbrıs Türk Federe Devleti Dönemi

1974 Barış hareketinden sonra özgürlüğüne kavuşan müslüman Kıbrıs Türk halkı 13 Şubat 1975'de Kıbrıs Türk Federe Devletini ilan eder⁽³⁷⁾. Bu arada Kıbrıs Türk halkı, kendi içerisinde dine bir statü bulmaya çalışır. siyasilerin dine tayin ettikleri statü, İngiliz idaresindeki statüden daha aşağıdır. Bu, devlet siyasetinden dinin uzaklaştırılması gayretinin bir tezahürü idi. Dinî, devlet siyasetinden ayırma uğraşları, sonunda, toplumun vicdanından da dinin uzaklaştırılması gayretine dönüşür. Yozlaştırılmış, baskı altında bırakılmış din, ehliyetsiz insanların elinde ilâhî özünü ve maksatlarını kaybeder.

1976'da kabul edilen anayasaya konulan "Din eğitim ve öğretimi devletin gözetimi altındadır" maddesi gereği okullarda din dersi seçmeli ders olarak verilir. 1985 de Türkiye'deki değişimin doğrultusunda din dersleri zorunlu derslerden kılınır. Ancak ders saatlerinin uygunsuzluğu ve dersi verecek elemanlarının olmaması, halkı, din eğitiminde farklı arayışlara sürükler⁽³⁸⁾.

(34) Ateşin, *Kıbrıs'ta İslâmi Kimlik Davası*, s. 339-340.

(35) *Nizam Gazetesi* 5 Mart 1971.

(36) O. Mehmet Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Folkloru*, Magosu, 1980, s. 70.

(37) İsmail Sabahattin, *1571'den Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne Kıbrıs Sorunu*, İstanbul 1980, s. 191.

(38) Erhan Arıklı, *Bugünkü Kıbrıs'ta Dinî, Siyasî ve İctimai Yaşayış*, Ankara İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi. (basılmamış), Ankara 1985, s. 19.

Bunun neticesi olarak da sürekli Kur'an kursları sorun olarak gündeme gelir. Hâlâ gündemde olan bu konu, özellikle 1996 yılında solun hükümet ortağı olduğu dönemde tırmandırılır ve hukuk dışı uygulamalara gidilir. Basının da sürekli irtica hareketleri olarak nitelediği Kur'an kurslarına karşı kamu oyu oluşturulmaya çalışılır. Aslında bu yöneliş halkın okullarda verilen dini eğitimden tatminsizliğini gösteriyordu.

VII. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Dönemi

15 Kasım 1983 de bağımsız Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ilan edilir. Kıbrıs Türk halkının siyasî statüsünde büyük bir değişikliğe sebep olan bu karar, dinin statüsünde olumlu bir değişikliğe sebep olmaz.

Bu dönemdeki olumsuz gelişmelerden bir tanesi çıkarılan yeni din yasasıdır. 1993'de çıkarılan bu yasa önceki yasadan farklı değildir. Ancak 1571'den beri müslüman Kıbrıs Türk halkının hem maddî hem manevî liderliğini yapan müftülük makamı kaldırılıp, din işleri dairesine tebdil edilmiştir.

Bu gün K.K.T.C.'de tek resmî dinî kuruluş "din işleri" dairesidir. Bu kuruluş 14 yıldan beri vekaleten tayin edilmiş bir başkanla idare edilmektedir. Vekaleten görev yapan Ahmet Cemal bey "bu kuruluşun maddî imkânsızlıklar içerisinde olmasından dolayı, sadece maaşları dağıtma görevini ifa edebildiğini" söyler. Kanaatimce 14 yıldan beri bu makamın vekaleten idare edilmesinden maksat bu makamın zaman içerisinde ilka edilmek istenmesindedir.

Önceleri dinî bir kuruluş olan, ancak, daha sonraları ticarî bir kurum haline dönüşen vakıflar idaresi, din işleri dairesinin üzerinde bir kuruluştur. Yedi kişilik bir mütevelli heyeti ile yönetilen bu kuruluş, son dönemlerde Türkiye Diyanet Vakfı ile işbirliği içerisinde girmesi neticesi, yeni bir protokolün imzalanmasına vesile olur. Bu protokol çerçevesinde "Kuzey Kıbrıs Diyanet Vakfı" adında yeni bir vakfın kurulması kararı alınır. Vakfın amaçları içerisinde kültürel ve dinî faaliyetlerin de bulunması Kıbrıs halkı için olumlu bir gelişmedir.

KKTC yaklaşık 183.000.000 nüfusa sahiptir. 126'sı orjinal, 76'sı devşirme olmak üzere 202 camiye sahiptir. Bu camilerden 105'i faaldir. Ancak 71'inde beş vakit görevli varken, 34 tanesinde sadece Cuma namazı kılınmaktadır. Birçok köy ise camisiz ve imamsızdır. Bunlardan bazılarında da Ramazan ayında, halkın talebi üzerine görevli gönderilmektedir.

Din işleri idaresinde görev yapan imam sayısı ise 142'dir. Türkiye Cumhuriyetinden gelen din görevlileri ile bu sayı 196'ya ulaşmaktadır. Bunların 37'si kadrolu, 105 ise geçici olarak görev yapmaktadır.

Bu kadroların eğitim düzeyi ise; 8 tanesi İmam Hatip Lisesi mezunu, 14 tanesi Lise mezunu, geri kalanı ise ilkokul mezunudur⁽³⁹⁾.

Eğitim düzeyi çok yüksek olan bir ülkede, eğitim düzeyi bu kadar düşük olan din görevlilerinin, din adına, topluma ne verebilecekleri düşündürücüdür. Ayrıca maaşların düşüklüğü sebebiyle başka yan gelir kaynaklarına yönelmeleri, aslı görevlerini gerektiği gibi ifade etmelerine başka bir engel teşkil etmektedir. 96 yılında yapılan iyileştirmeler, geç kalmasına rağmen yetersizdir.

Milli Eğitim Bakanlığı bünyesindeki okullarda ise din dersi programı şöyledir:

İlkokulda 4.5 sınıfta din dersi zorunlu olarak haftada bir kere, sınıf öğretmenleri tarafından verilir.

Orta okullarda ise; haftada bir ders olmak üzere Türkiye Cumhuriyetinden gelen din görevlileri tarafından verilir.

Liselerde ise; haftada bir ders olmak üzere tarih ve felsefe gurubu hocaları tarafından verilmektedir.

Dinin teorik ve pratik kısmına vakıf olmayan öğretim görevlileri tarafından verilen dersler, yeni neslin ruhunda olumsuz izler bırakmaktadır. Verilen eğitim düzeyi de çağın gerisinde olup, insanların ruh ve akıllarını tatmin etmekten uzaktır. Bu eksikliğin giderilmesi için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı ile Türkiye Cumhuriyeti, Milli Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan bir anlaşma gereği her yıl, 10 tam burslu öğrencinin Türkiye'ye İmam Hatip Liselerine gönderilmesi kararlaştırılır. Ancak KKTC, Milli Eğitim Bakanlığınca "talep yok" gerekçesiyle bu antlaşmanın gereği yerine getirilmez. Halbuki sadece izinsiz kabul edilen 45 Kur'an kursunda 1250'den fazla öğrenci olduğu basında da yer almış bir gerçektir. Bütün olumsuzluklara rağmen Kur'an Kurslarındaki yükseliş Kıbrıs Türk halkının dinine karşı halen bir teveccühü olduğunun açık bir göstergesidir. Bugün siyasî gündemi oluşturan bu konu Milli Eğitim Bakanlığı ve Vakıflar yönetim kurulunun işbirliği ile bir çözüme kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Kanaatimce halkın bu teveccühü Kıbrıs'ta gençlik içerisinde artan içki, kumar ve fuhşa karşı bir tepkinin de göstergesidir.

KKTC halkının %100'ü müslüman olmasına rağmen, nüfusun %80'i inanç esaslarını bilmediği gibi, nasıl ibadet edeceğini de bilmemektedir⁽⁴⁰⁾. Bu rakam 1985'de yapılan bir ankete göredir. Kanaatimce bugün bu sayı daha yüksektir. Yapılan ankette %85'i Allah'a inandığını ifade ederken %15'lik bir kitle Allah'a inanmadığını ifade etmiştir⁽⁴¹⁾.

(39) Hüseyin Ateşin, *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Davası*, s. 387.

(40) KKTC'de faaliyet gösteren millî ve dinî kuruluşlar, KKTC dinî meselelerin halli için teklifler 1996, (Yanımda bir nüshası bulunmaktadır. Basılmamış), s. 1.

(41) Erhan Arıklı, *Bugünkü Kıbrıs'ta Dinî Siyasî ve İçtimai Yaşayış*, s. 21.

Kıbrıs halkı, dinî açıdan oldukça geniş, müsamahakar bir inanışa sahiptir. Aynı ankette göre Allah'a inanan iyilik yapan, insanlara faydalı olan herkes, hangi dinden olursa olsun cennete girecektir diyen gurup %59'luk bir oranı temsil ediyor⁽⁴²⁾.

Ada üzerinde hiçbir devirde yüksek düzeyde dinî eğitim verecek bir kurumun kurulmaması olması da dikkat çekicidir. Bu boşluğa fark edip KKTC'de bir İslâm Üniversitesi kurulması için ilk girişimde bulunan rahmetli Cumhurbaşkanımız Sayın Turgut Özal, Bülent Ecevit ve Kıbrıs başınının buna karşı çıkmasıyla bu isteğine gerçekleştiremez⁽⁴³⁾.

Kuzey Kıbrıs'ta ikisi vakıf üniversitesi olmak üzere yedi tane yüksek öğrenim veren kurum olmasına rağmen, hiç birinde dinî eğitim veren herhangi bir bölüm yoktur. Böyle bir bölümün vakıf üniversiteleri bünyesinde açılması, hem Kıbrıs halkı, hem de insanlık için, dinin anlaşılmasında faydalı olacağı kanaatindeyim.

Dinî bilgiden yoksun kalmış müslüman Kıbrıs halkı içerisinde Bahâilik inancı kendisine münbit bir zemin bulmuştur. Bahau'llah'ın şeriatının bütün şeriatları nesh ettiğini savunan bahailer, evrensel motifler kullanarak, İslâm dininin geçerliliği konusunda insanların kafalarında şüpheler oluşturmaktadırlar. Lefkoşe'de oldukça büyük ve modern bir merkezleri mevcuttur. Bahai'liğin öncülerinden Mustafa Salman beyin, bana naklettiğine göre Cumhurbaşkanımız Sayın R. R. Denктаş, Prof. Dr. Ruhi Fığlalı'ya "bunlar hakkında bir kitap yazın, bunlar yakında adayı ele geçirecekler" demiştir. Bu nakil, Bahai'liğin Kıbrıs'taki düzeyini belirtir. Ciddi bir dinî eğitim düzeyine ulaşılmadığı müddetçe, Bahai'liğin veya başka inanç akımlarının, Kıbrıs'taki inanç boşluğunu kullanıp yükselecekleri gözle görülen bir gerçektir. Bahai'liğin ada'da bir güç potansiyeli haline gelmesi durumunda, kültürel bir çatışmaya sebebiyet vermesi de kaçınılmazdı. Bu olumsuz ihtimallerin yaşanmaması için bilimsel bir araştırmanın yapılması ve bu doğrultuda Bahai'liğe karşı insan hak ve hürriyetlerini ihlal etmeyecek bir siyasetin belirlenmesi zorunludur.

Birer vakıf üniversitesi olan Doğu Akdeniz Üniversitesi ya da Lefke Üniversitesi bünyesinde açılacak olan bir ilâhiyat fakültesi, hem dinden sapsmaların hem de Kıbrıs Rum kesiminde çok etkili olan kilise faaliyetlerinin tespitinde ve Hıristiyanlığın lehine bozulan dengenin kurulmasında da etkili olacaktır.

1571'den 1878'e kadar Osmanlı idaresinde kalmış Hıristiyan halktan İslâmîyeti kabul edenler 200 kadardır⁽⁴⁴⁾. Halbuki kısa süren İngiliz idare-

(42) a.e.s. 32.

(43) *Kıbrıs Postası*, 1 Ocak 1990.

(44) Bedevi, *Kıbrıs Tarihi*, s. 139.

sinde Kıbrıs müftüsü Hafız Ziya Efendinin, 1910 yılında, Şeyhü'l-İslâm'a yazdığı mektupta 12 köyün tamamen, 10 köyün de kısmen hristiyanlaştıklarını belirtir. Ayrıca bilmediği başka köylerde de hristiyanlaşan insanların olduğunu kaydeder.⁽⁴⁵⁾ Bu rakamların verildiği tarih göz önüne alınırsa, o tarihten sonra bu rakamların çok daha fazla artmış olduğu kesinleşir. Şüphesiz ki dinini değiştiren halk milliyetini de kaybetmiştir.

Olası bir antlaşma durumunda, özel televizyona sahip, hem ekonomik, hem de siyasî ve kültürel yapı olarak çok güçlü olan Rum Kilisesinin, dinî açıdan bu kadar zaafiyete uğramış Kıbrıs Türk halkı için ne kadar vahim bir durum arz ettiği açıktır.

İplik Pazarı Cami Derneği'nin ve Şeyh Nazım'ın çıkardıkları iki, aylık derginin dışında herhangi bir dinî yayına sahip olmayan Kıbrıs halkı iletişim çağının çok gerisinde kalmıştır. Klasik bilgi ve metotların ilerisine geçemeyen bu iki dergi içerik yönünden de toplumun ihtiyaçlarına cevap vermeyecek düzeydedir.

Şahsi gayretlerle kurulmuş iki İslâm cemiyeti ve cami dernekleri, ekonomik ve kültürel yönden çağın ve toplumun ihtiyacına cevap veremeyecek durumdadırlar. Türkiye'deki İslâmî cemaatların birer uzantısı olarak faaliyet gösteren Nurcu ve Süleymancı grupların da gayretleriyle şekillendirilmeye çalışılan İslâmî kimlik ilmi ve kültürel yetersizlik sebebiyle ancak belli bir çevre içerisinde etkili olabilmektedirler. Bu cemaatların temsilcilerinin Türkiye'den göç eden halktan olması da yerli halkın içerisinde etkin olamamalarının bir sebebini teşkil etmektedir.

Kıbrıs'ta Nakşibendi tarikatının temsilcisi olan Şeyh Nazım yerli halktan olmasına rağmen Kıbrıs halkı içerisinde fazla etkili olamamaktadır. Zaten kendisi de ağırlıklı olarak ada dışında faaliyet göstermektedir. Kıbrıs halkının sosyal ve kültürel yapısı da tasavvufî bir düşünceye uygun değildir.

Farklı kültürlerle beraber yaşamış olan yerli halk dar kapalı dinî anlayışlara hoş bakmamaktadır. Bu kültürel ilişkiler Kıbrıs halkının ufkunu genişletmiş, yaşadığı baskılar sebebiyle hürriyetçi bir anlayışa yönelmiştir. Ancak farklı kültürlerin etkisi altında kalan Kıbrıs Türk halkı bugün kendi öz değerlerini tespit etmekte sıkıntı çekmektedir. Bu yüzden bu küçük topluluk içerisinde din ve millet adına çok farklı düşünceler oluşmuştur. Dolayısıyla toplumun hem dinî hem de millî ortak değerleri zayıflamıştır.

Şu anda toplumun ortak kimliğinin tesbiti ile ilgili üç ayrı fikir bulunmaktadır:

Birincisi; Atatürk milliyetçiliğidir. Şu anda ada üzerinde hakim olan görüş budur. Ada üzerinde faaliyet gösteren bütün siyasî partiler Atatürk mil-

(45) Ateşin, *Kıbrıs'ta İslâmî Kimlik Davası*, s. 123-124.

liyetçiliğine bağlı olmalarına rağmen aralarında çok ciddi farklılıklar vardır. Bu farklılıklar çerçevesinde dine yaklaşımlarında da büyük farklılıklar gözükmektedir.

Kimlik mücadelesi içerisinde yer alan başka bir görüşde, "Kıbrıs ulusculuğudur". Bu görüş genelde sol görüşlü düşünürler arasında yaygındır. Bu görüşün çıkış noktası Kıbrıslılık esasına dayanmaktadır. Bu görüş Kıbrıs Türk ve Rum halkının ortak unsurunun Kıbrıslılık olduğu tezinden hareketle bu iki halkın birarada yaşayabileceklerine savunmaktadır. Bu görüşün en güçlü savunucusu Kutlu Adalı'nın faili mechul bir cinayete kurban gitmesi bu görüşün savunucularının cesaretini kırmış ve bu görüşü gündemden düşürmüştür.

Solun din karşıtı politikalarının arkasında yatan bir sebep, dinî farklılığın iki ulusun birleşmesine engel olduğudur. Buna rağmen Nazım Beratlı gibi yazarlar Kıbrıs Türk halkının İslâmî kimliğini itiraf ediyorlar⁽⁴⁶⁾. Ancak Beratlı hiçbir sağlam delile dayanmaksızın, Kıbrıs Türk halkının Alevi kökenli olduğunu iddia eder⁽⁴⁷⁾. Kanaatimce bu yaklaşımdan maksat, kendi düşüncelerine engel gördükleri dinî düşünceyi kendi düşünceleri ile bağdaştırmaktır. Çünkü Alevilik daha esnek bir yapıya sahiptir ve yönlendirmesi daha kolaydır.

Kıbrıs'ta ortak kimlik tesbiti mücadelesi içerisinde yer alan bir başka hareket de, İslâmî kimlik hareketidir. Bu hareketin savunucuları daha önce değindiğimiz gurublardır. Bu harekete karşı sürdürülen sistemli mücadele bu hareketin etkili olmasını engellemektedir.

Aslında bütün bu farklı düşüncelerin bütün Kıbrıs Türk halkının gerçek kimliğini ve kültürünü ortaya koymaktadır.

(46) Nazım Beratlı, *Kıbrıslı Türklerin Tarihi*, İstanbul, th. S. 66.

(47) a.g.e., s. 179.